

Niels Kadritzke

Kypros eller Kibris, eller begge?

Mer enn fire år etter Kofi Annans mislykkede FN-plan, åpner de gresk-kypriotiske og tyrkisk-kypriotiske lederne for å gjenoppta forhandlingene 3. september. Men på tross av deres erklærte mål om å bli enige om en føderasjon med de to områdene i løpet av våren 2009, kan den politiske krisen i Tyrkia undergrave anstrengelsene deres for å forene deres felles hjemland.

Angrepet fra eiendomsmeglerne begynner allerede i ankomsthallen på flyplassen i Larnaka. "Move to Cyprus!" oppfordrer prospekter over feriehus og luksusleiligheter. Dette fortsetter i storformat langs motorveien inn til Nicosia. "Buy your Home in the Sun" hamrer byggefirmaene som legger sørkysten av Kypros under betong.

Ved første blick virker det som "Afrodites øy" kun har ett problem: Hvordan selge mest mulig betong og land til utlendinger. Ved ankomst i Nikosia viser det andre problemet på Kypros seg i form av en liten lyd fra mobiltelefonen. "Velkommen til Tyrkia" står det på SMS-en. Tyrkiske Turkcell som har monopol i Nord-Kypros, sender sterkere signaler enn Cytanet i sør.

Det andre problemet på Kypros har vært et problem for verden i et halvt århundre, og for EU i fire år. I 2004 ble Republikken Kypros medlem av EU, men den gresk-kypriotiske regjeringen har ikke suverenitet over den nordlige tredjedelen av øya. Det tyrkisk-kypriotene kaller "den tyrkiske republikken Nord-Kypros" (KKTC), er en folkerettslig kuriositet. KKTC er kun anerkjent av Tyrkia, som siden invasjonen i 1974 har hatt 40,000 soldater stasjonert her.

For FN og gresk-kypriotene dreier det seg om et okkupert territorium, der EUs regelverk "provisorisk" ikke kan gjelde. Likevel har tyrkisk-kypriotene som individer de samme individuelle rettighetene som alle andre EU-borgere. De kan fritt reise rundt i de 27 EU-landene så fremt de skaffer seg et pass fra Republikken Kypros, noe mesteparten allerede har gjort.

Kypros er det mest komplekse, uvanlige og tilsynelatende uløselige problemet i hele EU. Men siden våren 2008 har politikere og eksperter fra EU og FN øynet håp.

Denne våren ble grenseovergangen i Ledra-gata i sentrum av gamlebyen i Nikosia åpnet for fotgjengere. "Europas siste mur" kaller gresk-kypriotene med sørgmodig stolthet den FN-bevoktede demarkasjonslinjen som går gjennom midten av Nikosia. Siden begynnelsen av april har folk på nytt kunnet bevege seg mellom de greske og tyrkiske sidene av den delte hovedstaden, noe 110 00 gjorde i løpet av den første måneden. Det tar kun noen minutter å komme seg over til den andre siden. På tyrkisk side må man fylle ut et skjema

med navn og personnummer, på gresk side blir man spurt om man har med seg kjøtt, noe som er forbudt ifølge EU-lovgivningen.

I gamlebyen i Nikosia merker man framskritt på begge sider. I butikker på tyrkisk side vises prisene nå i euro. På gresk side annonserer en klesforretning med at de har tyrkisktalende personale. Og det symbolske håpet om bedre tider klirrer allerede i lommene: Republikken Kypros ble med i euro-området 1. januar, euroen aksepteres nå over hele øya og de nye myntene bærer øyas to navn: "Kypros" og "Kibris" (det første tyrkiske ordet som er blitt tatt i bruk i euro-området).

En grønn strek

Det var i Ledra-gata at delingen av Kypros begynte for 35 år siden. Det var her de første sammenstøtene mellom gresktalende og tyrkisktalende kyprioter fant sted julen 1963, noe som førte til at en britisk offiser trakk opp en grønn linje i midten av denne gata. I 1964 ble det utplassert FN-soldater langs denne "grønne linja" gjennom Nikosia. Etter den tyrkiske invasjonen sommeren 1974 ble demarkasjonslinjen trukket tvers over øya. Siden den gang har spørsmålet om man kan forene landet overlevd fem presidenter i Republikken Kypros og fem FN-generalsekretærer. Framskrittene i Ledra-gata er et resultatet av nederlaget til den tidligere presidenten i Republikken Kypros, Tassos Papadopoulos, under valget i februar. Papadopoulos var hovedårsaken til at gresk-kypriotene avviste Kofi Annans FN-fredsplan i april 2004.¹ Han overbeviste dem om at tiden arbeidet for dem, siden de ville kunne legge mer press på Tyrkia når Kypros var blitt med i EU. En av de avgjørende årsakene til Papadopoulos' nederlag var at de fleste gresk-kypriotene innså at han tok feil, tiden jobbet ikke for, men mot en løsning på Kypros-problemet. To av tre velgere stemte i første runde for kandidater som lovet nye forhandlinger med den tyrkiske delen. I andre runde vant Dimitris Christofias, som ikke er nok en representant for den nasjonalistiske greske leiren, men snarere står for en slags kypriotisk venstrepatriotisme.

Venstresiden på Kypros har siden den britisk kolonitiden vært dominert av tradisjonelle kommunister, som med AKEL (Arbeidsfolkets framskrittsparti) skapte det sterkeste parlamentspartiet i etterkrigstiden. AKEL var — på tross av dets marxistisk-leninistiske retorikk — et moderat venstreparti, en middelhavsvariant av "Labour Party", som var sterkt forankret i fagbevegelsen og bondekooperativene.² Men en annen "kommunisttradisjon" spiller sannsynligvis en viktigere rolle i framtiden til den delte øya: Kommunistene appellerte til begge befolkningsgruppene, og fagbevegelsen og bondekooperativene var hjem for mange tyrkisk-kyprioter på 60-tallet. Det republikanske partiet (CTP), som har presidenten og statsministeren i nord, ble lenge sett på som en "avlegger" av AKEL, og partilederne i begge partiene var gode venner. Av den grunn stoler mange i nord fortsatt på AKEL.

Christofias representerer også et annet brudd med Papadopoulos-tiden, ettersom AKEL ikke var involvert i borgerkrigen grekerne startet i 1963. Papadopoulos hadde på den andre siden et dårlig rykte som tidligere leder for den ulovlige greske militsen som kjempet for forening med Hellas (enosis).

Papadopoulos og Christofias representerer to forskjellige framtidvisjoner for Republikken Kypros: Førstnevnte ønsker en slags andre gresk stat med visse rettigheter for den tyrkisk-kypriotiske minoriteten, den andre har en "kypriotisk" visjon om en føderasjon med to likeverdige stater.

Første unnskyldning

Av den grunn ble mange utenlandske observatører og venstreorienterte tyrkisk–kyprioter sjokkerte over at disse to usannsynlige partnerne innledet et samarbeid under valgene i 2003, som gjorde at Papadopoulos ble president. Da førstnevnte fem år senere presenterte seg som motkandidat til Papadopoulos så mange det som forsinket selvkritikk for "feilen" i 2003, som medførte at Annan–planen mislyktes. Da Christofias tiltrådte unnskyldte han seg, som første kypriotiske president, for forbrytelsene som ble begått mot tyrkerne i 1963–64. Den som ikke tviler på den nye presidentens vilje, er Ferdi Sabit Soyer, statsministeren for KKTC og regjeringsleder for en koalisjonsregjering med president Mehmet Ali Talats CTP som største parti. Men han tviler mer på om Christofias vil være i stand til å få gresk–kypriotene til å akseptere en "realistisk løsning". Soyer påpeker at Christofias i sin regjering må forhandle med representanter fra nei–leiren, som holder fast på Papadopoulos' linje.³

Tvilen er berettiget. Men det er en bitter ironi i at det er Soyer som påpeker at Christofias blir nødt til å inngå kompromisser med fiender. Den monumentale pulten i Soyers kontor er flankert av KKTC–flagget og det tyrkiske flagget. Det henger et portrett av Kemal Atatürk på veggen. Den tyrkisk–kypriotiske regjeringen har en partner den verken kan påvirke eller beseire i valg: Tyrkia er en garantist for Republikken Kypros og har en — folkerettslig omstridt — rett til å gripe inn. Men det allestedsnærværende tyrkiske flagget viser maktforholdene, sammen med det symbolske nærværet til "garantimakten": Siden 1974 har det vært utplassert minst 40,000 tyrkiske soldater her. Den tyrkiske hæren kontrollerer politiet, brannvesenet og etterretningstjenesten i Nord–Kypros. Tyrkisk–kyprioter gjør rett i å kalle statsministeren for "pasha" — betegnelsen på sultanens representant under Det osmanske riket.

Den tyrkiske hæren vil være et usynlig part i forhandlingene mellom Christofias og Talat som skal begynne i september. Generalstaben i Ankara betrakter Kypros–spørsmålet som et nasjonalt anliggende som militæret skal ha det siste ordet om. Dette ble gjort klart for KKTC–presidenten da han forsøkte å åpne grenseovergangen i Ledra–gata i januar 2007 uten tillatelse fra den tyrkiske hæren. Han ble kalt inn på teppet i Ankara, og leder for generalstaben, general Mehmet Yasar Büyükanit, ga ham en leksjon om grensene for KKTCs "suverenitet" foran et samlet tyrkisk pressekorps.

De gode forbindelsene mellom KKTC–regjeringen og Redec Erdogans regjering i Ankara bekymrer det kemalistiske militæret. Den pågående maktkampen mellom kemalistene og Partiet for rettferdighet og utvikling (AKP) i Tyrkia, skaper problemer for Talat og Soyer. De militære lederne i Ankara er fortsatt motstandere av enhver løsning på Kypros–problemet.

Militær skepsis

Generalene var — i motsetning til statsminister Erdogan — svært skeptiske til Annan–planen fordi de visste den innebar at de ville måtte trekke ut alle de tyrkiske soldatene fra Nord–Kypros. De øverstkommanderende for marinen, flyvåpenet og politiet planla til og med et kupp for å forhindre videre forhandlinger. Men lederen for generalstaben på den tiden, general Hilmi Ozkuk, gikk imot det fordi det en gang for alle ville gravlegge Tyrkias muligheter til å bli med i EU.⁴

De militære lederne i Ankara er fortsatt motstandere av enhver løsning på Kypros–problemet ettersom det vil innebære tilbaketrekning av de tyrkiske

soldatene. Etter at Christofias og Talat annonserte at de ville innlede nye forhandlinger 3. september, uttrykte general Büyükanit sin frykt for samtalene og advarte tyrkisk–kypriotene om at de måtte være forsiktige. Dermed må Talat være varsom med hva han sier om den pågående konflikten i Ankara.⁵ På spørsmål om han vil be om at noen av de tyrkiske troppene trekkes ut som et tegn på godvilje overfor gresk–kypriotene, henviste han til en paragraf i grunnloven som sier at den tyrkiske hæren er ansvarlig for sikkerheten i Nord–Kypros, og utelot å nevne at han, og hans parti, ønsket å fjerne denne paragrafen før han tiltrådte.

Spørsmålet nå er hvorvidt Annan–planen vil legge grunnlaget for de kommende forhandlingene. Og hvis ikke, hva skal erstatte den? Christofias mener planen er død. Talat mener det motsatte. Offisielt har de begge uttalt at de er forberedt på å forhandle med utgangspunkt i enhver "relevant" FN–plan, inkludert Annan–planen, men uten å utelukke andre.

Situasjonen har endret seg. Under Annan–planen skulle land i nord som hadde tilhørt gresk–kyprioter, bli gitt tilbake eller det skulle gis kompensasjon. Men byggetillatelse har siden blitt utstedt, og mesteparten av landet er blitt kjøpt opp av tyrkiske og britiske investorer som har solgt tusenvis av "hjem i solen" til utenlandske kjøpere. Talat innrømmer dette, men sier grekerne "visste hva de gjorde da de avviste planen."

For mange gresk–kyprioter er eiendom stridens kjerne. De avviste Annan–planen og vil ikke akseptere en enda mindre tilfredsstillende løsning. Noen tyrkisk–kyprioter føler seg forrådet. Ali Erel, styreleder for Kypros EU–forening i nord, er kritisk. Han noterer seg at tyrkiske bedrifter, som finansieres av utviklingsbanken i Ankara, er ansvarlig for mesteparten av investeringene i gresk land. Han kaller dette "ikke–løsningsinvesteringer", fordi disse selskapene ikke ønsker en løsning på Kypros–problemet.

Forretningsmannen Serder Atai bemerker at "det såkalte økonomiske mirakelet og den plutselige økningen i inntekt per hode i nord, som politikerne er så stolt av, kun er et resultat av en økt utbytting av gresk–kypriotisk eiendom". Til Soyer–regjeringens lovnader om å betale kompensasjon for gresk eiendom over statsbudsjettet i tilfelle en gjenforening, sier han følgende: "De stjeler uførtjent rikdom og tvinger alle i samfunnet til å betale."⁶

Gresk land er ikke det eneste punktet i Annan–planen som den tyrkiske siden avviser. I Nikosia påstås det at den tyrkiske siden ikke har noen intensjoner om å akseptere forslaget om å overgi Morfou, der de har investert kraftig etter 2004.

Hvilken statsform?

Hovedspørsmålet er hvilken form "Den forente republikken Kypros" skal ha. Ankara ønsker — i tråd med Det tyrkiske nasjonale sikkerhetsrådets (MGK) beslutning 24. april, noe som ble stadfestet av den tyrkiske statsministeren under et besøk i Nord–Kypros 20. juli — en løsning "basert på realitetene på øya og den faktiske eksistensen av to atskilte folk og republikker". Det vil si en konføderasjon med to stater med hver sin atskilte råderett. Annan–planen går inn for en føderal republikk: en felles føderal stat med to likeverdige bestanddeler. For gresk–kypriotene, EU og FN er det en stor forskjell mellom disse to forslagene. En konføderasjon er en struktur som enhver medlemsstat til enhver tid kan oppløse, mens en føderasjon er en stat, slik som Republikken Kypros som ble opprettet i 1960, der bestanddelene har visse fullmakter, men

staten i seg selv har permanent og enhetlig suverenitet. Pressemeldingen som ble undertegnet av Christofias og Talat 1. juli, erklærte at presidentene hadde "diskutert enhetlig suverenitet og statsborgerskap, og hadde blitt prinsipielt enige". Nasjonalistpartiet i nord krevde umiddelbart Talats avgang. Og avisen Volkan, som er kontrollert av de tyrkiske etterretningstjenestene, anklaget ham for maktmisbruk og forræderi.

Et annet problem er kontinuiteten med Republikken Kypros, som fortsatt er en anerkjent entitet under folkeretten, på tross av deling i 1974. Gresk-kypriotene insisterer på at den skal fortsette å eksistere, slik at den foreslåtte føderasjonen i en viss forstand vil bli den andre Republikken Kypros, en idé republikkens utenriksminister, Markos Kyprianou, mener bør være akseptabel.⁷ Men Ankara insisterer på at Tyrkia må fortsette å være garantisten for Den forente republikken Kypros. Dette er utenkelig for gresk-kypriotene og vil sette EU i en absurd posisjon: Garantisten for et EU-land er en stat som er utelukket fra EU-medlemskap i uoverskuelig framtid, fordi det har et demokratisk underskudd og en hær som fungerer som en lov i seg selv.

Tyrkisk-kypriotenes handlingsrom i forhold til Ankara er avgjørende for suksess i de kommende forhandlingene. Viktige tema kan kun avgjøres hvis Talat antar en tydelig linje overfor de overdrevne kravene til militæret og kemalist-ekstremistene. Christofias kan gå med på smertefulle avståelser for å få en enighet kun hvis disse tjener tyrkisk-kypriotene, og ikke den tyrkiske hæren.

Selv om de kommer fram til en løsning, hvem kan garantere at de tyrkiske generalene virkelig vil trekke ut troppene fra et forent Kypros? Sikkert og visst ikke AKP-regjeringen i Ankara. Mehmet Ali Talat sier: "Det ville ikke vært mulig. Det ville vært første gang en hær nektet å føye seg etter en politisk enighet." Det høres sannsynlig ut. Men det gjør også motsatsen: Hvis det finnes et militære i verden som ville våget å gjøre dette, er det kemalistgeneralene.

Løsningen på problemet avhenger mer enn noensinne av situasjonen i Tyrkia. Hvis kemalistleiren fortsetter sin kamp mot AKP, kan Ankara styre mot en krise som kan knuse alt håp om tyrkisk EU-medlemskap. Et mulig medlemskap er hovedinsentivet for at tyrkiske politikere skal akseptere en løsning på Kypros. Hvis det ikke lenger finnes noen mulighet for EU-medlemskap for Tyrkia, vil det ikke lenger finnes noe håp for Kypros.

En løsning vil bidra til å løse mange av de andre problemene på begge sider av øya. Kypriotenes framtid avhenger av turistindustrien, som i mange år har vært i krise både i nord og i sør. Vannreservene er allerede små, og hvis vannsituasjonen forverrer seg som følge av klimaendringene, vil det bli umulig å selge "hus i solen". Siden juni har det sørlige Kypros vært avhengig av vannleveranser med tankbåt fra fastlands-Hellas, noe som er langt dyrere enn hvis vannet var blitt levert fra Tyrkia. Det finnes planer om å bygge en rørledning fra Anatolia, der det finnes masse vann, men arbeidet kan først starte når Kypros-problemet er løst og den nye føderasjonen har etablert normale relasjoner til Tyrkia.

¹ FN's generalsekretær gikk inn for en føderasjon med to stater på Kypros, som skulle bli medlem av EU. Se Niels Kadritzke, "Cyprus: saying no to the future", engelske Le Monde diplomatique, mai 2004.

² Talats venstreorienterte CTP pleide å bli sett på som AKELs alterego i nord.

- ³ Christofias måtte love to ministerposter til to "nei-partier" for å slå kandidaten fra det konservative DISY/ i andre runde.
- ⁴ Marinens øverstkommanderende, admiral Özden Örnek, skrev ned detaljene i dette komplottet i sin dagbok. Se Today's Zaman, Istanbul, 3. juli 2008.
- ⁵ I et intervju med den gresk-kypriotiske avisen Politis 15. juli, sa Talat at han håpet demokratiet vil vedvare i Ankara og at det ikke ville bli noe komplikasjoner som ville forhindre en løsning på problemet.
- ⁶ Serder Atai, "Count me out: refusing to be a member of this looter's club", *Friends of Cyprus Report no. 5*, London, 2008.
- ⁷ Intervju med Kyprianou, Nikosia, 22. mai 2008.

Published 2008-09-04

Original in German

Translation by R.N.

Contribution by Le Monde diplomatique (Oslo)

First published in Le Monde diplomatique (Oslo) 09/2008 (Norwegian version); Le

Monde diplomatique (Berlin) 7/2008 (German version)

© Niels Kadritzke/Le Monde diplomatique (Oslo)

© Eurozine